

ORMAN TOPLUM İLİŞKİLERİ AÇISINDAN TARİHSEL BİR İNCELEME: POLONEZKÖY ÖRNEĞİ

Cihan ERDÖNMEZ^{*1}, Seçil YURDAKUL EROL¹

¹İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Müh. Ormancılık Politikası ve Yönetimi ABD, İstanbul

ÖZET

Türkiye, coğrafi konumunun bir sonucu olarak, tarihsel süreçte değişik kültürleri bünyesinde barındırmış ve insan-doğa ilişkileri bu çok kültürlü yapıdan etkilenmiştir. Polonezköy (Adampol) bu ilişkilerin en ilgi çekici örneklerinden biridir. Bu makalede değişik kültürlerin orman-toplum ilişkileri üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu kapsamda önce Polonezköy'ün kuruluşu ve tarihsel gelişimi ele alınmakta daha sonra da bu orman köyündeki sosyo-ekonomik değişimin evreleri tartışılmaktadır. Söz konusu tarihsel süreçte sosyo-ekonomik değişime paralel olarak orman-toplum ilişkilerindeki geçişler de mercek altına alınmaktadır. Ayrıca, saf tarım toplumundan modern yapıya doğru evrimin etkileri orman-toplum ilişkileri bağlamında irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Polonezköy, orman-toplum ilişkileri, ormancılık tarihi

A HISTORICAL INVESTIGATION IN TERMS OF FOREST-SOCIETY RELATIONS: POLONEZKÖY EXAMPLE

ABSTRACT

Turkey has been composed by diverse cultures in the course of history as a result of its geographical situation and human-nature relationships have been influenced by this multi-cultural structure. The Polish village Polonezköy (Adampol) is one of the most interesting examples of such relationships. In this context this paper examines the impacts of different cultures on forest- community relations. Starting with the analysis of the foundation and historical development of Polonezköy the phases of socio-economic changes in this forest village are discussed. In this historical process the transition of forest-society relations are investigated parallel to socio-economic changes. Furthermore, the effects of the evolution from a purely agricultural to a modern structure are placed in the context of forest-society relations.

Keywords: Polonezköy, forest- community relations, forestry history

1.GİRİŞ

Türkiye Anadolu toprakları üzerinde kurulmuş olan son Türk devletidir. Tarihin çeşitli dönemlerinde değişik bölgelerde kurulmuş pek çok Türk devleti bulunmaktadır. Türklerin yayıldığı topraklar doğuda Çin'den batıda Orta Avrupa'ya, kuzeyde Sibirya'dan güneyde Hindistan'a kadar uzanmaktadır (Özbaran, 2004; Roux, 2007). Bu geniş yayılış içerisinde pek çok farklı kültürle karşılaşan Türkler, onlarla sürekli etkileşim içerisinde olmuştur. Bu nedenle, günümüz Türkiye'sinde ve sosyal yaşamda değişik kültürlerin izlerine rastlamak olanaklıdır.

Kültürel etkileşim, insan-doğa ilişkilerinde de etkin faktörlerden biridir. Örneğin, başta toprak olmak üzere doğal kaynakların mülkiyeti ve kullanımı konusunda, Türkler arasında 10. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlayan

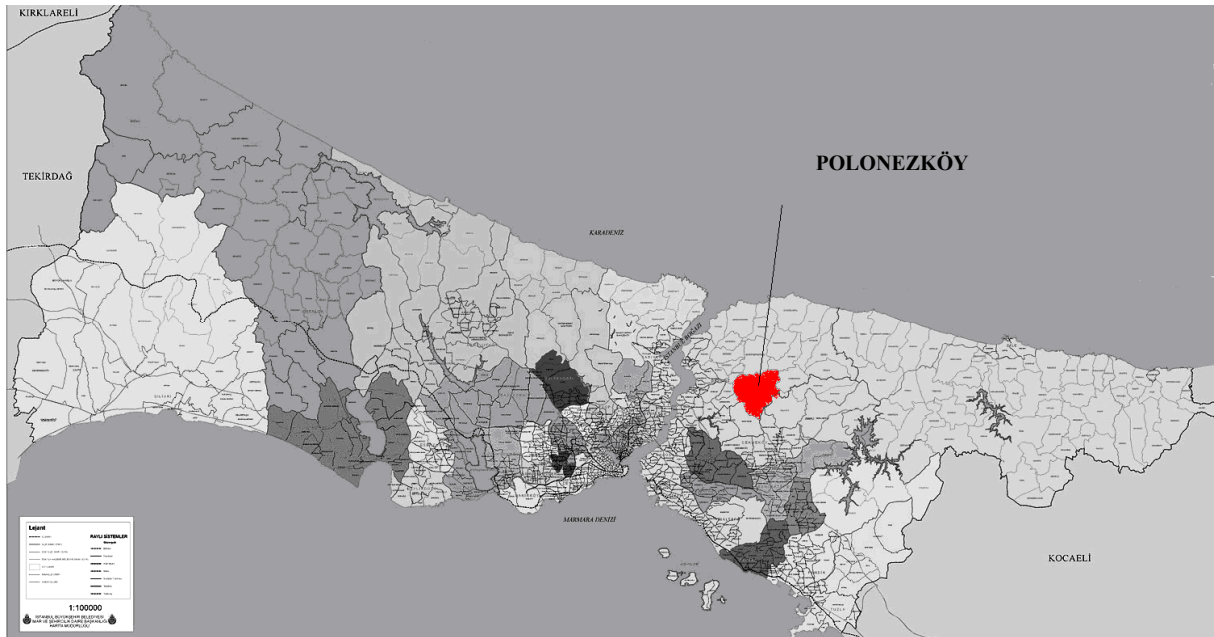
* Yazışma yapılacak yazar: erdonmez@istanbul.edu.tr

Makale metni 22.01.2009 tarihinde dergiye ulaştırılmış, 11.03.2009 tarihinde basım kararı alınmıştır.

İslamiyet belirleyici olmuştur (İstanbul, 1978). Bu doğrultuda, ormanlar yüzyıllar boyunca devlet mülkiyetinde kalmış, özel mülkiyete konu olmamıştır. Günümüzde, ülkemizde ormanların %99'undan fazlası devlet mülkiyetindedir.

Türkiye'de toplam orman alanı 21,2 milyon ha olup, toplam ülke alanının %27,2'sine karşılık gelmektedir (Anonim, 2006). Ormancılığı etkileyen en önemli etkenlerden birisi ormanların içinde ya da bitişiğinde yaşayan orman köylüleridir. Ülke geneline yayılmış yaklaşık 20 bin 500 orman köyünde 7,5 milyonun üzerinde orman köylüsü yaşamaktadır (Anonim, 2004). Orman köylerinin önemli bir bölümü kırsal kesimde bulunmaktadır. Buna karşılık, büyük kentler civarında yer alan orman köyleri de bulunmaktadır. Bu konuda en dikkat çekici örneklerden birisi İstanbul'dur. Ülkenin ekonomik başkenti konumundaki İstanbul'un %45'inden fazlası orman alanıdır. Çoğunlukla kentin kuzey yarısında kalan orman alanlarında bulunan 149 orman köyünde yaklaşık 141 bin orman köylüsü yaşamaktadır (Anonim, 2007a).

İstanbul'da bulunan orman köyleri arasında kültürel yapısı açısından en ilgi çekici olanı, kuşkusuz Polonezköy'dür. Köy, 19. yüzyılın ortalarında Polonya'nın özgürlüğü için mücadele eden göçmenlerin yerleşimi amacıyla kurulmuştur. Bu nedenle, köyü ziyaret eden ünlü Fransız yazar Gustave Flaubert köydeki anı defterine şunları yazmıştır (Akova, 2006): "Vatan aşkı insanı uzaklara, gerçekten uzaklara götürebilir." Polonezköy bugün İstanbul'un en önemli rekreasyon merkezlerinden biridir. Kuruluşu ve tarihsel gelişimi hakkındaki bilgilerin Bölüm 3.1'de detaylı olarak verildiği Polonezköy kent merkezine yalnızca 25 km uzaklıkta, Anadolu Yakasında ve Beykoz İlçesi sınırlarında yer almaktadır (Şekil 1). Polonezköy ve civarındaki ormanlar 1994 yılında Tabiat Parkı ilan edilerek koruma altına alınmıştır.

Şekil 1 : İstanbul Haritası ve Polonezköy'ün Konumu (İBB,2008).

Bu makalenin temel amacı, kültürel farklılıkların orman-toplum ilişkileri üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Makalede sırasıyla köyün kuruluşu ve tarihsel gelişimi, sosyo-ekonomik değişimin evreleri ve orman-toplum ilişkileri incelenmiştir.

2. MATERYAL VE METOT

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde temel olarak iki yöntem kullanılmıştır. Bunlardan birincisi yazılı ve görsel belgelerin incelenmesidir. Konuyla ilgili akademik literatür oldukça sınırlıdır. Buna karşılık, çeşitli popüler yayınlarda Polonezköy'ün sıklıkla işlenmiş olduğu görülmektedir. Bundan daha önemlisi köyün arşivleridir. Köy

muhtarlığı arşivi pek çok belgeye ulaşmak açısından tatmin edicidir. Yine köyde yer alan Zosia Teyze'nin Anı Evi ise binlerce el yazması, kitap, fotoğraf, harita ve benzeri belgeyle zengin bir araştırma ortamı sunmaktadır.

Çalışmanın ikinci temel yöntemi ise odak grup ile yapılan derinlemesine görüşmelerdir. Bu kapsamda köy muhtarı da dahil olmak üzere sekiz kişiden oluşan bir odak grup saptanmıştır. Bunlardan yedi tanesi Leh, bir tanesi ise Türk kökenlidir. Odak grubu ile yapılan derinlemesine görüşmeler 15 sorudan oluşan bir görüşme kılavuzu aracılığıyla yapılmıştır. Görüşmede üzerinde durulan konular aşağıda belirtilmiştir:

- Geleneksel kültür ile orman arasındaki ilişkiler
- Ormanların köy ekonomisindeki yeri
- Köylülerin orman yönetimindeki rolü
- Ormanlardan yararlanma ve talepler
- Köy ekonomisinin geçmişi, bugünü ve geleceği

3. ARAŞTIRMA SONUÇLARI

3.1. Polonezköy'ün Tarihçesi

1772–1795 yılları arasında Polonya toprakları Rusya, Avusturya ve Prusya arasında paylaşılmıştır. Takip eden 123 sene boyunca Polonya bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu süreçte özellikle Rusya'ya karşı 1830 yılında büyük bir ayaklanma başlamıştır. Ancak ayaklanmanın başarısızlıkla son bulması ile büyük bir göç başlamıştır. Göç edenlerin büyük kısmı başta Fransa olmak üzere çeşitli Avrupa kentlerine gitmiştir. (Adamska, 2004). Ulusal ayaklanmalarda başarısızlığa uğrayan liderlerinin bazıları da Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmışlardır ve mücadelelerine Osmanlı İmparatorluğu'nda devam etmişlerdir (Anonim, 2007b). Bu arada Prens Adam Czartoryski Paris'te 1833 yılında Namık Paşa ile göçmenlerin Osmanlı topraklarına yerleşmeleri için ilk olarak görüşmelerde bulunmuştur. Ancak bu planlar gerçekleştirilmemiştir (Antonowicz-Bauer, 2006).

Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılmakta olan reform hareketleri (1839 Tanzimat Fermanı) Polonyalı göçmenlerin faaliyetleri için uygun şartlar yaratmıştır. Bunun yanında 1841 yılında imzalanan Londra Antlaşması, Rusların Türkiye'deki etkinliklerinin kısmen sınırlandırılmasına yol açmıştır (Drozd, 2007). Bu gelişmeler üzerine Polonya devlet adamı ve göçmen topluluğu önderi Prens Adam Czartoryski merkezini Paris'te kurduğu siyasi göçmen birliğine bağlı olarak İstanbul'da bir Doğu Ajansı açmış ve yöneticiliğini Michal Czajkowski'ye vermiştir. Czajkowski İstanbul'un yakınında bulunan Lazaryen rahipleriyle irtibata geçerek bu rahiplerin sahip oldukları çiftlik topraklarında Polonyalılar için sığınak oluşturulmasını gündeme getirmiştir. 1842 yılında Prens Adam Czartoryski'nin girişimleriyle imzalanan antlaşma sonucunda bu topraklar süresiz olarak kiralanmış ve Polonyalı yerleşimcilerin kullanımına verilmiştir (Adamska, 2004). Yine 1842 yılında köye dini törenle "Adampol" adı verilmiştir. Köy bu adı kurucusu olan Adam Czartoryski'den almıştır. Adampol Adam'ın tarlası anlamına gelmektedir. Osmanlı topraklarındaki bu Polonya kolonisi, parçalanmış Polonya devleti ve Polonya sınırları dışında kurulan ilk köydür (Antonowicz-Bauer,2006).

1842 yılına ait ilk kayıtlarda, köyde oturan 12 kişinin adı bulunmaktadır. 1843 yılında 19 Polonyalı yaşamını sürdürürken, ağır yaşam koşulları nedeniyle 1857 yılında yalnızca 3 kişinin kaldığı görülmektedir. Köyde sürekli olarak oturan birkaç kişilik nüfusa geçici olarak katılanlara da rastlanmaktadır. Köyden gidenlerin yerine geçici olarak yenileri gelmektedir (Latka, 1992 ; Antonowicz-Bauer, 2006).

1848 yılında Macaristan'da ve Polonya'da özgürlük için büyük bir ayaklanma olmuştur. Milletlerin bağımsızlığı için başlatılan bu ayaklanma Ruslar ve Avusturyalılar tarafından bastırılmıştır. (Toros, 1983). Adampol'ün Polonyalı mülteciler için bir sığınma yeri olması, "Uluslar Baharı" hareketinin Macaristan'da yenilgiye uğramasından sonra tekrar önem kazanmıştır. O zaman Osmanlı İmparatorluğu'na yüzlerce Polonyalı gelmiştir. 1849–1851 yılları arasında Adampol'e gelen yeni göçmen sayısının 100 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Anonim, 2007c).

Köy tarihinin gerçek dönüm noktası ise Kırım Savaşı olmuştur. Kırım Savaşı'na (1853–1856), Michal Czajkowski (Mehmet Sadık Paşa) komutasında Osmanlı Ordusu'nda katılan askerlerden 38 kişi, tümenin terhis edilmesinin üzerine Adampol'e yerleşmişlerdir (Adamska, 2004). Başka bir kaynağa göre de Kırım Savaşı sonrasında Adampol'e yerleşenlerin sayısı 58'dir (Antonowicz-Bauer, 2006). Ayrıca bu dönemde görev yapan askerlerden 150 kadarının yerleşimi ile Osmanlı topraklarında ikinci bir Polonyalı köy kurulmuştur (Latka, 1992).

Kırım Savaşı'nın ardından, 1856 yılında köyün nüfusu 121 kişiye ulaşmıştır (Anonim, 2007c). Ardından Osmanlı İmparatorluğunda kurulan diğer bir Polonyalı köyü olan Derbina'nın tasfiyesi ile köye 1859 yılında yeni yerleşimciler gelmiştir (Adamska, 2004).

İlerleyen dönemlerde Polonya'da gerçekleşen son ayaklanma 1863 yılında Ruslara karşı başlamıştır. Ancak bu ayaklanma da amacına ulaşamamıştır (Toros, 1983). Belirtilen ayaklanma sonrasında Adampol'e genç ve öğrenim görmüş yeni bir grup göçmen gelmiştir. 1863 yılında kolonide 100 Polonyalı aile bulunmaktadır (Antonowicz-Bauer, 2006).

Ardından Osmanlı Rus Savaşından sonra da (1877-1878) Adampol'e gelen Polonyalı göçmenler olmuştur. 1880 senesinde köy topraklarının Lazeryanlardan satın alınmasına ilişkin bir belge imzalanmış ve 1883 yılında köyü Prens Wladyslaw Czartoryski (Adam'ın oğlu) satın almıştır (Adamska, 2004). Adampol topraklarının bir Polonyalı tarafından satın alınmasından sonra, köy dünyada Polonyalıların oturduğu ve buldukları ülkenin, köy yönetimini özgür bıraktığı ve etki göstermediği tek yer olmuştur. Diğer bir ifadeyle Polonezköy'ün yönetimine Osmanlı İmparatorluğu tarafından bir baskı ya da zorlama gerçekleşmemiştir (Anonowicz-Bauer, 2006).

19. yy. sonunda yerleşimcilerden ölenler olmasına rağmen köyde 150 kişiden fazla nüfusun olduğu belirtilmektedir (Adamska, 2004; Anonim, 2007c). Köy nüfusunun ez fazla olduğu dönemde 220'ye ulaştığı tahmin edilmektedir (Anonim, 2007d).

1908 yılında Adampol, diğer Türk köyleriyle hak ve görevler konusunda eşit konuma getirilmiştir. 1918 yılında Polonya bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye'deki siyasi göçmenlerin bir bölümü Polonya'ya geri dönmüştür. O tarihte Türkiye'de kalan 200 kişinin büyük bir bölümü Polonezköy'de oturmaktadır (Anonim, 2007b).

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra "Adampol" resmi olarak "Polonezköy" ismini almıştır (Anonim, 2007e). Daha sonra 1938 yılında köy sakinlerine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilmiştir.

Türkiye'nin ekonomik olarak zor bir dönem geçirdiği 1960'lı yıllarda Polonezköy sakinlerinin üçte biri başta Avustralya ve Almanya olmak üzere yurtdışına göç etmiş (Adamska, 2004) ve göç edenlerin topraklarını Türkler satın almaya başlamıştır. Böylelikle, köyde Türklerin de yaşamaya başlaması söz konusu olmuştur. 1975 yılında köyde 10 adet Türk çiftliğinin bulunduğu saptanmıştır (Antonowicz-Bauer, 2006).

3.2. Sosyo-ekonomik Değişimin Evreleri

Kurulduğu dönemde bir tarım kolonisi niteliğinde olan Polonezköy bugün gelişmiş bir rekreasyon merkezidir. Bu iki farklı nokta arasındaki geçişi bazı evrelere ayırmak olanaklıdır. Bu evreler özet olarak Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, bu çalışmada yalnızca ana geçiş noktalarına vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Hemen başta söylemek gerekir ki, bu üç evrede de aynı kalan tek şey geleneklerin ve dinsel ritüellerin hiçbir sınırlama olmaksızın devam etmesidir. Aslında, Lehlerden oluşan bir köyün 165 yıldır Türkiye'de var olabilmesinin temel dayanağı da bu özgürlük ortamıdır.

Polonezköy'deki sosyo-ekonomik değişim sürecinin birinci evresi köyün kuruluşundan 1800'lerin sonuna kadar geçen dönemdir. Bu dönemde köy tipik bir tarım toplumu niteliği göstermektedir. Köyün kurulduğu bölgenin orman ve sık çalılıklarla kaplı olması tarım yapabilmek için bu bitki örtüsünün kesilmesi zorunluluğunu

doğurmuştur. Elde edilen tarım topraklarını işlemek oldukça zor, kullanılan tarım teknikleri ilkel ve gübreleme olanakları yetersizdir (Latka, 1992). Yetiştirilen ürünler arasında buğday, yulaf, mısır, çavdar ve patates ön plana çıkmaktadır (Adamska, 2004). Tarımsal ürün yetiştirmede yaşanan zorluklar hayvan yetiştiriciliği konusunda da bazı adımların atılmasını gerektirmiştir (Antonowicz and Bauer, 2006). Domuz, koyun, dana ve evcil kuşlar ön plana çıkan hayvan türleridir (Adamska, 2004). Diğer yandan, avcılık köy yaşamında hem ekonomik açıdan hem de boş zaman değerlendirme etkinliği olarak önemli yer tutmaktadır. Avlanma sayesinde taze et ve deri sıkıntısı çekilmemiştir (Anonim, 2007c). Ekonomik açıdan önemli bir unsur da, özellikle Adam Czartoryski'nin çabalarıyla Polonya'daki özel kişi, dernek ve asilzadelerden toplanan yardımlar olmuştur. Bu evrede, köy toplumunun dış çevreyle ilişkileri oldukça sınırlı düzeydedir.

Tablo 1. Polonezköy'de Sosyo-ekonomik Değişimin Evreleri

Dönem	Evre	Gelir Kaynakları	Nüfus	Sosyal Koşullar
1842-1800'lerin sonu	Saf Tarım Toplumu	Tarımsal üretim Hayvancılık Avcılık Polonya'dan gelen yardımlar	12 (1842) 100 (1851) 121 (1856) 200'den fazla (1863) 150'den fazla (1900)	Dış çevreyle sınırlı ilişkiler Geleneklerin ve dinsel ritüellerin devamı
1900'lerin başı-1960'lar	Geçiş Toplumu	Pansiyonculuk Tarımsal üretim Hayvancılık Ticaret	154 (1935) 141 (1940)	Dış çevreyle ilişki kurulması Geleneklerin ve dinsel ritüellerin devamı
1960'lar-Günümüz	Modern Toplum	Turizm ve rekreasyon	194 (1965) 196 (1970) 279 (1980) 359 (1985) 546 (1990) 739 (1997) 776 (2000)	Dış çevreyle yoğun ilişkiler Geleneklerin ve dinsel ritüellerin devamı Çalışmak ve yerleşmek amacıyla Türklerin köye gelmesi; genç nüfusun köyden göç etmesi

İkinci evre 1900'lerin başından 1960'lara kadar olan dönemdir. Bu dönemin temel karakteristiği, köyün dışa açılmasıdır. Dışa açılma iki şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi, İstanbul'dan avlanmak amacıyla köye geliş-gidişlerin başlamasıdır. Özellikle Michal Czajkowski İstanbullular arasında köyü harika bir av yeri olarak tanıtmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda çok sayıda meraklı avlanmak amacıyla köye gelmektedir. Köyün İstanbul'a yakın olması ve Avrupa karakteri taşıması gösterilen ilginin başlıca nedenleri arasındadır (Antonowicz and Bauer, 2006). Bu geliş-gidişler köyün İstanbullular arasında tanınmasına yol açmış ve zamanla birkaç gün süren turlara dönüşmüştür. 1920'lerin başında Polonezköy'ün en köklü ailelerinden biri olan Dohoda'ların evinde pansiyoner olarak kalanlar bulunmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de bilinen ilk çiftlik turizminin Polonezköy'de başlamış olduğu söylenebilir. Bu evrede, zamanla pansiyonculuk gelişmiş ve köy ekonomisinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Dışa açılmanın ikinci şekli ise köylülerin yetiştirdikleri tarımsal ve hayvansal ürünleri köy dışına pazarlamaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. At arabalarıyla Beykoz'da deniz kenarına getirilen, başta domuz eti olmak üzere çeşitli ürünler İstanbullular tarafından büyük ilgi görmüş ve sandallarla kent merkezine taşınmıştır. Ticareti yapılan ürünler arasında odun kömürünün de yer aldığı bilinmektedir. Bu evrede 1950-1960 arasında Karadeniz Bölgesinden köye yoğun bir göç yaşanmıştır. Ancak, 1960'larda bu göçmenlerin yaşadıkları bölgeler köy sınırları dışına çıkarıldığı için bu çalışmada değerlendirilmemiştir.

Köyün sosyo-ekonomik değişimindeki üçüncü ve son evre günümüze kadar olan dönemdir. Bu evrede pek çok radikal değişim yaşanmıştır. Latka (1992)'ye göre, bu dönemde köyün karakteristiğinin değişmesinde iki temel faktör etkili olmuştur. Bunlardan ilki, 1960 yılında köyü Beykoz ilçesi ile birleştiren yolun açılmış olmasıdır. Yeni yolun açılmasıyla köye ulaşım kolaylaşmış; köyde dinlenmek isteyenler köyü kalabalık gruplar halinde doldurmaya başlamış ve köy turist akınına uğramıştır. Yatacak yer ve yemek hazırlamak çiftçilik ve hayvan yetiştirmekten daha hafif bir iş olduğundan ve daha az zaman aldığından köy sakinleri pansiyonculuğa yönelmiş; bu yol kısa zamanda büyük çoğunluk için temel geçim kaynağı haline gelmiştir. Bu durum, öncelikle ek bina ve yeni evlerin yapılması, daha sonra da köy sakinlerinin davranış ve bilincinde değişiklikler oluşmasına yol açmıştır. Değişimin altında yatan ikinci temel faktör ise 1968 yılında köylülerin toprak mülkiyet haklarını

kazanmalarıdır. O zamana kadar mülkiyet hakkı Prens Wladyslaw Czartoryski'nin mirasçılara aittir ve mirasçılar 1968 yılında bu haktan vazgeçmişlerdir. Böylelikle köy topraklarının alım-satımı olanaklı hale gelmiş; bazı köylüler topraklarını satmaya başlamış ve köye yeni yerleşimciler gelmeye başlamıştır. Bunlar, arazi fiyatlarının yüksekliği nedeniyle, çoğunlukla İstanbul'un zenginleridir (Latka, 1992). Diğer yandan, genel olarak bütün Türkiye'de görülen ve özellikle 1960'lı yıllarda yoğunlaşan yurt dışına işçi göçü Polonezköy'ü de etkilemiş ve 1970'lere kadar Almanya ve Avustralya'ya genç nüfusun göç ettiği gözlenmiştir. Turizmden elde edilen gelirlerin tatmin ediciliği zamanla bu göçü durdurmuştur. Turizmin gelişmesiyle birlikte yoğun bir işgücü ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ihtiyaç köy dışından karşılanmıştır. 1960'lı yıllarda ağaçlandırma işçisi olarak bölgeye gelen Tokatlılar kısa sürede köy halkıyla kaynaşmış ve söz konusu işgücü ihtiyacı neredeyse tamamen Tokatlılar tarafından karşılanmıştır. Günümüzde Polonezköy nüfusu içerisinde en önemli grubu Tokatlılar oluşturmaktadır. Ancak, ne İstanbullu zenginlerin köye yerleşmesi ne de Tokatlıların nüfus çoğunluğunu oluşturması köyün Leh karakteristiğini değiştirmemektedir. Örneğin, köyün muhtarlığı seçiminde Leh kökenli olanlar dışındakilerden aday çıkmamakta ve köy yönetiminin Leh kökenli olanlar tarafından yürütülmesi sağlanmaktadır.

3.3. Orman-Toplum İlişkileri

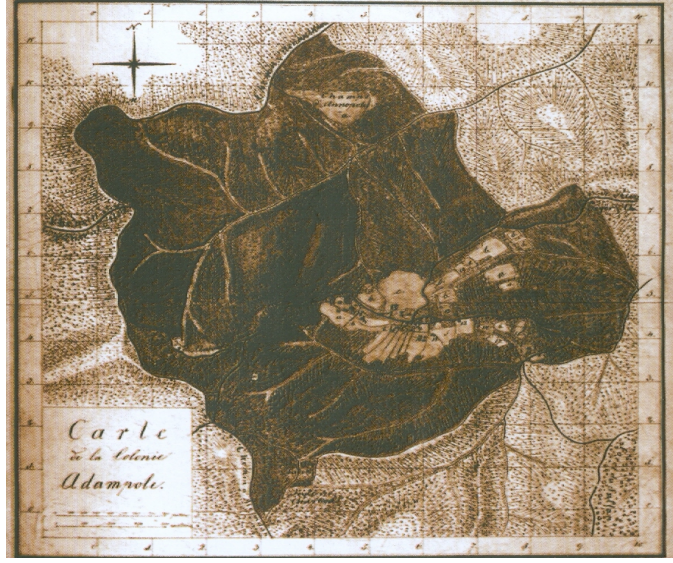
Polonezköy'de orman-toplum ilişkileri yaşanan sosyo-ekonomik değişim sürecine paralel bir değişim göstermiştir. Bu nedenle, konuyu sosyo-ekonomik değişim evreleri doğrultusunda ele almak yararlı olacaktır.

3.3.1. Saf Tarım Toplumu Evresinde Orman-Toplum İlişkileri

Polonezköy'ün kuruluşuyla başlayan bu evrede toplumun ormandan yararlanma şekilleri ile orman üzerindeki etkileri birkaç noktada toplanarak özetlenebilir.

- a) Köy orman içerisindeki kısmi açıklıklarda kurulmuştur. Gerek konut ve benzeri yapıların yapılması aşamasında gerekse tarım alanı elde etme çabaları sırasında bir kısım orman alanının zarar görmüş olduğu açıktır. Bununla birlikte, yoğun ve tahripkar bir orman kıyımının olduğu söylenemez. Bu durum, köyün 1850'li yıllardaki durumunu gösteren haritanın (Şekil 2) incelenmesinden de anlaşılmaktadır. Öyle ki, haritada gösterilen orman sınırları bugün bile neredeyse aynı durumdadır.
- b) Saf tarım toplumu evresinde köylülerin ormandan birincil yararlanma şekli avlanma ile ilgilidir. Civar ormanların zengin bir av potansiyeline sahip olması (Anonim, 2007c) avcılığı köy ekonomisi açısından vazgeçilmez bir konuma getirmiştir.
- c) Ormandan toplanan mantar, böğürtlen gibi gıdalar bu evrede beslenme açısından büyük önem taşımıştır.
- d) Köyün ısınma ve pişirme amacıyla ihtiyaç duyduğu odun civar ormanlardan karşılanmıştır. 1870 yılında yürürlüğe giren Orman Nizamnamesi diğer orman köylülerine olduğu gibi Polonezköylülere de bu açıdan önemli haklar tanımıştır. Ayrıca, odun kömürü üretimi amacıyla da ormandan yararlanıldığı bilinmektedir.
- e) Bu evrede ormanın bir diğer işlevi de yetiştirilen hayvanlar için otlama alanı olmasıdır. Yörenin doğal yapısı gereği yeterli miktarda otlak bulunmadığından, özellikle büyükbaş hayvanların otlatılmasında ormandan bolca yararlanılmıştır.

Sayılan bu maddelerin ışığında, bu evrenin orman-toplum ilişkileri açısından "kullanma" evresi olarak adlandırılması doğru olacaktır.

Şekil 2: Polonezköy (Yaklaşık olarak 1850) (Adamska, 2004)

3.3.2. Geçiş Toplumu Evresinde Orman-Toplum İlişkileri

Bu evrenin belirleyici karakteristiği, daha önceki bölümde de işaret edildiği gibi, ekonomik yapıda pansiyonculuğun önemli bir bileşen olarak şekillenmesidir. Köye gelen ziyaretçilerin amaçları önceleri yalnızca avlanma iken, zamanla daha değişik amaçlar ortaya çıkmıştır. 1920’lerde kimi ziyaretçilerin pansiyonlarda kalıp sabah kahvaltısından sonra çiftlik işlerinde köylülere yardım ederek dinlendikleri anlaşılmaktadır.

Sosyo-ekonomik yapıda görülen bu değişim doğal olarak orman ve toplum arasındaki ilişkileri de önemli ölçüde etkilemiştir. Ormanın doğrudan kullanım değerleri (yakacak odun üretimi, avcılık, toplayıcılık vb.) önemini korurken, pasif kullanım değerleri de (manzara seyri, yürüyüş, doğayı tanıma vb.) önem kazanmaya başlamıştır. Bu durum, köylülerde koruma bilincini geliştirmiş, ormana yönelik müdahalelerde bu bilinç daha çok ön plana çıkmaya başlamıştır.

Bu nedenle, sosyo-ekonomik değişim açısından geçiş toplumu evresi olarak adlandırdığımız bu evrenin orman-toplum ilişkileri açısından “kullanma-koruma” evresi olarak adlandırılması uygun olacaktır.

3.3.3. Modern Toplum Evresinde Orman-Toplum İlişkileri

Modern toplum evresinde köy ekonomisi tamamıyla turizm ve rekreasyonel etkinliklere dayanmaktadır. Yapılan güncel bir saptamaya göre köy sınırlarında 260 yatak kapasiteli 3 otel ve 600 yatak kapasiteli 23 pansiyon bulunmaktadır. Ayrıca, büfeler ve lokantalar, spor tesisleri, göletler, yürüyüş parkurları ve hayvanat bahçesi gibi değişik rekreasyon kaynakları da köy sınırlarında yer almaktadır (Erdönmez, 2005). Köy civarındaki ormanların köy sınırları ile birlikte 1994 yılında Tabiat Parkı statüsüyle koruma altına alınması köyün cazibesini bir kat daha artırmıştır. Erdönmez (2005)’in yaptığı saptamaya göre, bölge özellikle ilkbahar ve sonbahar aylarında yoğun bir ziyaretçi akınına uğramakta ve bu dönemlerde günlük ziyaretçi sayısı 5000’in üzerine çıkmaktadır.

Turizmin bu derece ön plana çıktığı küçük bir orman köyünde bütün kaynaklar bu amaca yönlendirilmiş olmalıdır. Toplumun ormanlara bakışı da doğal olarak bu durumdan etkilenecektir. Modern toplum evresinde ormanın, avcılık dışında, doğrudan kullanım değerlerinin neredeyse hiçbir önemi kalmamış ve bütün ilgi pasif kullanım değerleri üzerine odaklanmıştır. Ormanı koruma bilinci en yüksek noktaya çıkmış durumdadır.

Bu nedenle, bu evreye orman-toplum ilişkileri açısından “koruma” evresi denilebilir.

Bu üç evredeki orman toplum ilişkileri Şekil 3’de gösterildiği gibi özetlenebilir.

Şekil 3: Polonezköy’de Orman-Toplum İlişkilerinin Gelişim

3.4.Orman Yönetimi

Köy civarındaki ormanlar devlet mülkiyetindedir ve 1994 yılında Tabiat Parkı statüsüyle koruma altına alınmıştır. Park yönetimi ile Polonezköy halkı arasında etkin bir iletişim bulunmakta ve halk parkın yönetiminde önemli bir rol üstlenmektedir.

Polonezköy halkı ormanların köy ekonomisi açısından taşıdığı önemin bilincindedir. Ormanı turizmin sürekliliği açısından yaşamsal önemde görmektedirler. Ormanın su ve toprağı koruma, iklim değişikliği ile mücadele ve estetik değer oluşturma gibi işlevlerine öncelik vermekte; buna karşılık, odun üretimi işlevini geri planda tutmaktadırlar. Bu nedenle, kendilerinin orman yönetimindeki rollerini “koruyan ve yararlanan” olarak nitelendirmektedirler.

Polonezköy halkı ormanların koruma altına alınmış olmasını genellikle olumlu bir adım olarak değerlendirmektedir. Ancak, koruma statüsünün getirmiş olduğu özellikle bina yapımına yönelik kısıtlamalardan memnun olmadıklarını dile getirmekte ve köy yerleşim alanının koruma statüsü sınırları dışarısına çıkarılmasını talep etmektedirler.

Köylüler ile orman idaresi arasında iletişim kanalları açıktır. Her iki taraf arasında akıcı bir bilgi alışverişi bulunmaktadır. Köylülerin taleplerinin karar alma sürecine katılmasında genellikle başarılı olmaktadır ve böylelikle köylüler orman yönetiminde aktif bir rol üstlenmektedirler.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Polonezköy, tarihte sıkça rastlanan siyasal düzensizliklerden birinin sonucu olarak, ülkelerinden çok uzakta yaşamak zorunda kalan Polonyalıların İstanbul’da kurmuş oldukları bir orman köyüdür. Önceleri bir gün mutlaka ülkelerine geri dönme amacı taşıyan Polonezköylüler, daha sonra yaşadıkları toprakları benimseyerek 167 yıldır varlıklarını sürdürmektedirler.

Kuruluş yeri açısından tipik bir orman köyü olması nedeniyle, Polonezköy halkı ile ormanlar arasında sürekli bir etkileşim olmuştur. Bu etkileşim, 167 yıllık sürecin tamamında “koruma-kullanma dengesi”ne örnek gösterilebilecek bir nitelikte gerçekleşmiştir.

Bu açıdan, özellikle ülkemizin en önemli sorunlarından biri durumunda olan orman köyleri ile ilgili yapılan çalışmalarda Polonezköy örneğinin akıldan çıkarılmaması gerekmektedir. Polonezköy, orman-toplum ilişkilerinin nasıl başarılı bir şekilde sürdürüleceğine dair bir modeldir. Bu model, zaman ve koşullar göz önünde bulundurularak geliştirilebilir ve uygulanabilir niteliktedir.

Asıl dikkat çekici nokta, farklı bir kültürün farklı bir coğrafyada göstermiş olduğu uyum ve bu uyumun ormanlar açısından doğurduğu olumlu sonuçtur. Bu noktada, bu farklı kültüre kucak açan hoşgörü ortamını takdir etmek unutulmamalıdır. Bütün bu yönleriyle Polonezköy, bir yandan kültürlerarası etkileşim ve kaynaşmanın, diğer yandan da sürdürülebilir orman yönetiminin göz alıcı bir örneği olarak Boğaz'ın sırtlarında yaşamını devam ettirmektedir.

Diğer yandan, Polonezköy, bir kırsal kalkınma modeli olarak da değerlendirilmelidir. Bu model, İstanbul gibi dünya çapında bir metropolün içinde yer almanın bir yandan avantajlarını diğer yandan da dezavantajlarını bünyesinde barındırmaktadır. Avantajlar temelde “yoğun talep” olarak tanımlanabilir. Dezavantajlar ise “bozulma tehlikesi”dir. Polonezköy’deki kültürel yapı, avantajları yeterince kullanırken, dezavantajları bertaraf etmenin yollarını sergilemektedir. Bu açıdan da, Polonezköy modelinin taşıdığı değer ortadadır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın özellikle alan incelemeleri kısmında vermiş oldukları destekten dolayı başta Polonezköy Muhtarı Daniel OHOTSKI olmak üzere tüm Polonezköy halkına teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKLAR

- Adamska,J.2004 (Çeviren B.Uzunkaya): Polonezköy-Adampol.Rada Ochrony Pamięci Walk I Męczeństwa, Warszawa.
- Akova, A.,2006: Polonezköy –Kartalın Ruhu-.National Geographic Türkiye, Haziran 2006, Doğuş Grubu İletişim ve Yayıncılık, İstanbul.
- Anonim, 2004: Türkiye Ulusal Ormancılık Programı, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Anonim, 2006: 9. Kalkınma Planı (2007-2013) Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Anonim, 2007a: İstanbul Orman Köyleri. 02/07/2007, http://www.istanbulcevor.gov.tr/excel/koy_tespitleri_2006.xls
- Anonim, 2007b: Tarih Boyunca Türkiye Polonya İlişkileri. [http://www.polonya.org.tr/sec1-relations.html\(13/07/2007\)](http://www.polonya.org.tr/sec1-relations.html(13/07/2007))
- Anonim, 2007c: Gerçek Polonya Köyü. [http://www.polonya.org.tr/sec2-polonezkoy.html\(13/07/2007\)](http://www.polonya.org.tr/sec2-polonezkoy.html(13/07/2007))
- Anonim, 2007d:History of Adampol. [http://www.adampol-polonezko.pl/adampol_en.html\(24/07/2007\)](http://www.adampol-polonezko.pl/adampol_en.html(24/07/2007))
- Anonim,2007e:Polonezköy.[http://www.kultur.gov.tr/EN/BelgeGoster.aspx?17A16AE30572D313A79D6F5E6C1B43FF8503F685A2D7014D\(16/07/2007\)](http://www.kultur.gov.tr/EN/BelgeGoster.aspx?17A16AE30572D313A79D6F5E6C1B43FF8503F685A2D7014D(16/07/2007))
- Antonowicz-Bauer,2006: Polonezköyü.Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Semt ve Yapı Monografileri Dizisi: 3, İstanbul.
- Drozd, J.,2007 (Çeviren O. Fırat): XIX. Yüzyıl Osmanlı Ordusunda Polonyalılar. [http://www.polonya.org.tr/sec3-asker1.htm\(15/07/2007\)](http://www.polonya.org.tr/sec3-asker1.htm(15/07/2007))
- Erdönmez,M., 2005: Istanbuldaki Korunan Alanlarda Rekreatiyonel Kullanımların Görsel Etkileri: Polonezköy Tabiat Parkı. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül 2005, Isparta. Sözlü Bildiriler Kitabı: s.447-454.
- İBB, 2008: İstanbul İli İdari Sınrlar Haritası,İstanbul İlçeleri 2008, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kayıtları.
- İstanbullu, 1978:Türkiye’de Devletten Başkasına Ait Ormanların İdare ve İşletilmesi Üzerine Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No: 2485, O.F.Yayın No: 263, Çelikkilt Matbaası, İstanbul.
- Latka, J. S. 1992 (Trans. N.-A., Sarkady) : Polonekøy- Adampol Cennetten bir Köşe. Tayf Basım, İstanbul.

- o Özbararn, S.,2004: Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı. Kitap Yayınevi: 55, Tarih ve Coğrafya Dizisi: 22, İstanbul.
- o Roux, J.P.,2007 (Çeviren A. Kazancıgil, L. Arslan-Özcan): Türklerin Tarihi- Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl. Kabalcı Yayınevi: 291, İnceleme Dizisi: 50, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- o Toros, T, 1983: Geçmişte Türkiye-Polonya İlişkileri. Gözlem Matbaacılık, İstanbul.